

ДЕМОГРАФІЧНІ ПРОБЛЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ ПРИЄДНАННЯ УКРАЇНИ ДО БОЛОНСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ (НА ПРИКЛАДІ ПОЛТАВСЬКОГО РЕГІОNU)

Розглянуті основні проблеми демографічної ситуації в Полтавському регіоні, а також вплив демографічної і економічної ситуації в регіоні і в Україні взагалі на підготовку кадрів найвищої кваліфікації і співвідношення цього процесу до Болонської конвенції.

Ключові слова: демографічні процеси, педагогіка вищої школи.

Рассмотрены основные проблемы демографической ситуации в Полтавском регионе, а также влияние демографической и экономической ситуации в регионе в Украине вообще на подготовку кадров наивысшей квалификации и соотношение этого процесса к Болонской конвенции.

Ключевые слова: демографические процессы, педагогика высшей школы.

To consider the basic problems of demographic situation in the Poltava region. Influencing of demographic and economic situation in the one region of Ukraine, training of personals the greatest qualification and correlation of this process to by Europe of convention.

Key words: demographical processes, pedagogics of the higher educational establishment

Постановка проблеми. Економічно-соціальна ситуація, яка виникла в Україні дуже складна. З одного боку, держава відчуває дуже великий спад в економіці, найважливішою причиною якого є світовий економічний кризис, з іншого – дуже складна демографічна ситуація, яка склалася як наслідок Чорнобильської катастрофи 1986 року і погіршення економічної ситуації у країні в цей період. Погіршення демографічної ситуації впливає дотепер на якісні й кількісні показники набору студентів у вищі навчальні заклади освіти, а в куті з погіршенням економічної ситуації впливає і на підготовку кадрів вищої кваліфікації для науки та освіти.

Актуальність цієї статті якраз і полягає в тому, що автори, в результаті аналізу статистичних даних із цих питань стосовно Полтавського регіону, зробили спробу розібратися у становищі, яке склалося, намітити негативні сторони, які мають місце у питаннях забезпечення науки і освіти кадрами вищої кваліфікації і висловити своє бачення з питань приєднання держави до Болонської конвенції.

Метою статті є аналіз демографічної ситуації у країні (на прикладі Полтавського регіону) й її впливу на підготовку кадрів (у тому числі вищої кваліфікації) у майбутньому з урахуванням приєднання України до Болонської конвенції.

Вирішення поставленої мети виконувалося шляхом аналізу статистичних даних із поставленого питання в Полтавському регіоні, даних літературних джерел, а також власних роздумів авторів статті.

Викладання основного матеріалу. Демографічні проблеми, які виникають у вищій школі на сучасному етапі розвитку українського суспільства, можна представити як два основних напрямки:

- перший напрямок пов’язаний із постійним підвищенням вікового критерію навчально-педагогічних кадрів вищої кваліфікації – докторів і кандидатів наук;
- другий напрямок пов’язаний із різким скороченням народжуваності в Україні, починаючи з 2001 року, що викликає труднощі в наборі студентів на навчання у вищі

вчальні заклади і у підготовці кваліфікованих молодих кадрів.

Що стосується першого напряму демографічних проблем вищої школи, то дослідження його треба проводити на загальнодержавному рівні.

Основною проблемою в цьому питанні є суттєве скорочення підготовки спеціалістів вищої кваліфікації з числа молодих науковців. I головне у цьому є те, що у вищих навчальних закладах освіти постійно скорочується кількість місць державного замовлення на набір в аспірантуру і докторантuru, водночас збільшується кількість місць підготовки спеціалістів вищої кваліфікації на умовах комерційних взаємовідносин.

Враховуючи сучасний економічний стан України, не кожен молодий науковець може собі дозволити платити шалені гроші за навчання в аспірантурі чи докторантурі.

Крім того, існує суттєва проблема, яка пов'язана із публікаціями наукових праць. Якщо раніше автор за публікацію своїх наукових робіт отримував гонорар, то зараз він сам повинен платити за свої публікації і, як правило, досить великі гроші. Це стає перепоновою на шляху молодих, талановитих науковців, які не мають можливості оплатити за своє навчання і публікації, підвищення своєї кваліфікації і створює умови для проникнення в науку бездарних, але заможних представників суспільства.

Не треба казати вже і про те, що сам процес написання, оформлення узгодження, апробації, захисту і т. ін. наукових робіт потребує від дисертанта величезних витрат. Слід також зазначити, що в науці виникла, починаючи з 1991 року, ще одна проблема, яка пов'язана зі скороченням кількості науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації в наукових і навчальних закладах. Мова йде про те, що поза науковою з'явилася нові сфери діяльності, привабливіші для багатьох науковців за змістом і особливо, за рівнем заробітної плати. Це, насамперед, високорозвинені комерційні структури, в яких з'явилася потреби у вчених. Виник значний відтік науково-педагогічних кадрів із наукових організацій та навчальних закладів. Зокрема, в 1992 році наука та освіта втратили шосту частину науково-педагогічних працівників вищої кваліфікації [13]. I ці втрати продовжуються дотепер. Ці фактори свідчать, що в Україні існує стійка тенденція скорочення кількісного і якісного кадрового забезпечення науково-педагогічного потенціалу.

Водночас відомо, що у світовій практиці склалися стандартні значення основних параметрів науково-технічного потенціалу, які відповідають умовам його ефективного функціонування. Мінімальне значення кадрової наукомісткості становить близько 0,4 % науковців від загальної кількості працюючих або 40 науковців на 10 000 населення. В Україні цей показник у чотири рази нижчий [13]. Постійно зменшується і показник

наукомісткості ВВП, що негативно впливає і на розвиток кадрового потенціалу науковців.

Без вирішення цих проблем на державному рівні неможливо досягти омоложення кадрів вищої кваліфікації у вищих навчальних закладах освіти.

Другий напрямок проблеми пов'язаний, перш за все, з трагедією, яка відбулася на Чорнобильській АЕС у 1986 році, а також зі значним погіршенням економічної ситуації у країні у цей період. Ця катастрофа викликала напружену соціальну ситуацію не лише у районі аварії, але і на всій території України. Тому важливо проаналізувати наслідки цієї катастрофи, в тому числі її вплив на демографічну ситуацію в Україні, та знайти науково обґрунтовані шляхи виходу з неї. Але, на наш погляд, ця проблема повинна вирішуватися на загальнодержавному рівні. Що стосується нашої задачі, то вона полягає в тому, щоб проаналізувати стан демографічної ситуації, яка склалася у Полтавському регіоні, як наслідок, Чорнобильської катастрофи і погіршення економічної ситуації.

Аналіз статистичних даних динаміки народжуваності по роках у Полтавському регіоні свідчить про те, що, починаючи з 1990 до 1995 року, показники народжуваності почали різко знижуватися. Так, якщо в 1959 році кількість народжених склала 25 936 чоловік, то в 1990 народилося 20 798 чоловік, а в 1995 – 15835 чоловік. Деякий сплеск народжуваності виник у 2000 році (23 200 чоловік), що можна пояснити частково прийняттям Верховною радою України Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» [3].

Але в 2001 році виникло чергове різке скорочення показника народжування (11 133 чоловік), який потім стабілізувався на досить низькому рівні (2002-2007 рік) [12], (рис. 1.). Само собою зрозуміло, що таке різке скорочення народжуваності у регіоні виникло не тільки як результат Чорнобильської катастрофи, але й як результат загальних темпів зниження ефективності соціально-економічних процесів, які мали місце у цей період в Україні. Звісно, що ці тенденції характерні не тільки для Полтавського регіону, але і для всієї України.

Перш за все, слід звернути увагу на те, що різке зниження народжуваності в означені вище роки призвело до того, що, починаючи з 2006 року, почала різко скорочуватися кількість учнів випускних класів. Проведені дослідження статистичних даних щодо Полтавського регіону свідчать про те, що у 2006 році кількість учнів випускних класів зменшилась на 1 700 осіб, порівняно з 2004 роком (18 000 учнів у 2004 р. і 16 300 учнів у 2006 р., рис. 2) [12]. Таке різке скорочення кількості учнів випускних класів продовжується дотепер і буде мати максимальне зниження у 2018-2019 роках, після чого виникнення стабілізації цього показника на досить низькому рівні. Як результат, починаючи з 2006 року, у вищих навчальних закладах з'явилася проблема з набором

студентів на навчання. Причому проблема має дві сторони: по-перше, це кількісний показник набору і, по-друге, – якісний, який є похідною кількісного показника, тому що для забезпечення повноцінного кількісного набору вищим навчальним закладам треба було знижувати вимоги до абитурієнтів при складанні ними вступних екзаменів. Цей процес обов’язково відобразиться на

якості підготовки бакалаврів і спеціалістів проблемних років набору і, як наслідок, вплине на проблему підготовки молодих науковців у майбутньому. Але, найстрашніше є те, що ця демографічна ситуація буде повторюватися з певним часовим лагом і в подальшому. Діти, які не народилися у відзначенні критичні роки не дадуть своєго потомства і т. д.

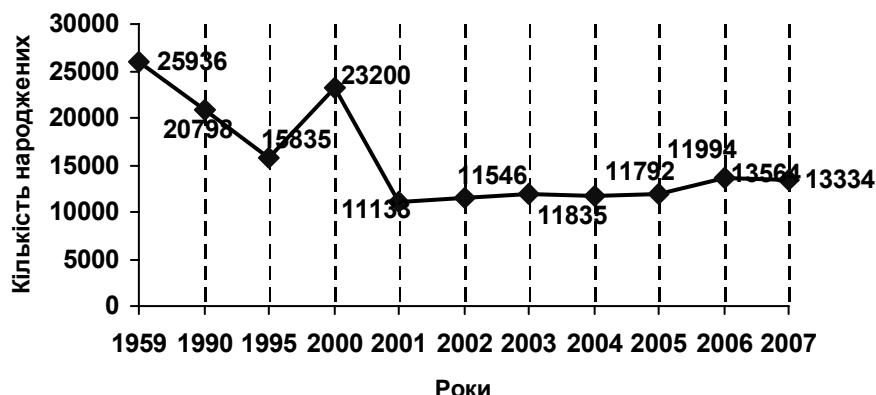

Рис. 1. Динаміка народжуваності по роках у Полтавському регіоні

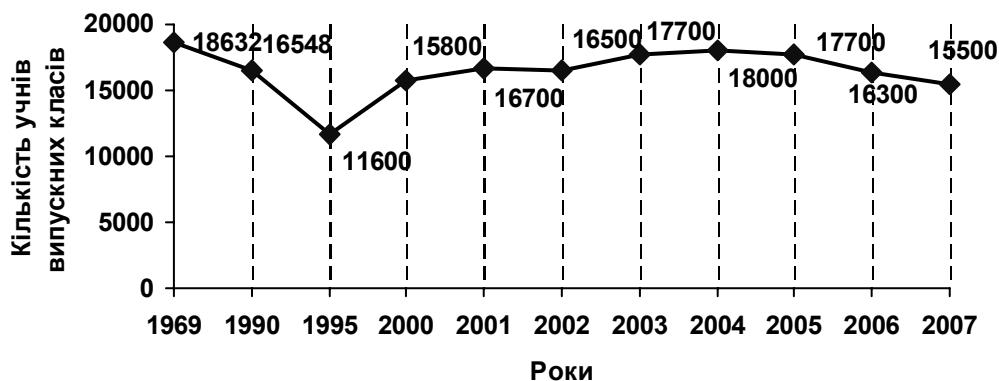

Рис. 2. Динаміка кількості учнів випускних класів у Полтавському регіоні

Найважливішим напрямком вирішення цих проблем повинно стати подальше створення навчально-методичних і наукових комплексів на базі вищих навчальних закладів за участю в них середніх закладів освіти. Така система створює умови для відбору талановитої молоді до вступу у вищі навчальні заклади і подальшої підготовки з неї науково-педагогічних кадрів.

Для вирішення проблем, які існують у науці, Верховною Радою затверджено Концепцію науково-технологічного та інноваційного розвитку України, яка передбачає у сфері вищої освіти підготовку наукових і науково-педагогічних кадрів із пріоритетних напрямків науково-технічного розвитку [2].

Однак однієї концепції для вирішення поставлених проблем вищої освіти недостатньо. Необ-

хідно розробити загальнодержавну програму підготовки науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації, яка б врахувала і необхідність вирішення поставлених у цій статті питань.

А зараз декілька слів, що стосується Болонської конвенції. Всім відомо, що у власних колах існує ейфорія у питанні приєднання України до Болонського процесу. Проте, на нашу думку, захоплюватися потрібно з певною часткою обережності. Тому, автори мають бажання запропонувати деякі роздуми на цю тему. Немає необхідності висловлювати критику з питання добре це або погано, що Україна підписала Болонську конвенцію. Це є те, що вже відбулося. Але автори вважають за необхідне висловити свою думку з питання позитивних і негативних сторін цього процесу. Автори не зираються аналізувати всі

позитивні й негативні сторони процесу. Загострило увагу лише на одному аспекті.

Отже, абсолютно відомо, що позитивною стороною підписання Болонської конвенції є взаємне визнання в її рамках дипломів випускників вищих навчальних закладів України і Європи. Проте, якщо подивитися глибше в цей позитив, то можна відзначити наступні негативні прояви цього процесу. Мається на увазі очевидний для всіх факт, що власники Європейських дипломів, які признаються нами, навряд чи поїдуть працювати до України, в той час, як наші випускники з дипломами, які будуть признаними у Європі хлинути до Європи потоком. Причому, треба мати на увазі, що поїдуть туди кращі з кращих, найбільш підготовлені кадри. А нам залишиться все останнє. Таким чином, реалізація в Україні Болонської угоди стимулюватиме експорт кращих випускників наших вищих навчальних закладів за рубіж. І, це на тлі загрозливої демографічної і економічної ситуації, яка склалася в даний час у країні взагалі і у вищій школі зокрема, про що говорилося вище.

Постає питання, чи це не є процес чергової «утечі мозків» із держави, яких ми відчули вже декілька.

Тому, на думку авторів, приєднання України до Болонської конвенції є передчасним. Для того, щоб відзначені проблеми не мали місця, треба починати цей процес тоді, коли Україна за економічними показниками наблизиться до Європи.

Висновки. Результати виконаного у статті аналізу свідчать про те, що Україна в теперішній час знаходиться у дуже складній демографічній

ситуації, яка активно впливає на ефективність підготовки кадрів для народного господарства. Це пов'язано зі скороченням кількості учнів випускних класів, що не дає зможи вищим навчальним закладам освіти виконати якісний набір студентів на навчання, а, як наслідок, підготувати кваліфіковані кадри для роботи на підприємствах і в організаціях. Ситуацію погіршує той факт, що наукові і навчальні заклади в останні часи відчувають дуже значний відтік кадрів вищої кваліфікації у бізнесні структури, що погіршує якість професійного складу викладачів ВНЗ і, в кінцевому підсумку, знижує якість науково-дослідних розробок і підготовки фахівців.

Погіршення економічної ситуації у країні викликає чергові труднощі у підготовці кадрів, особливо вищої кваліфікації (кандидатів і докторів наук) з числа молодих науковців, які не мають зможи самостійно сплатити досить великі гроші на усіх стадіях цієї підготовки.

Приєднання України до Болонської конвенції, на думку авторів, виклике відтік талановитої молоді, яка закінчила вищі навчальні заклади України і отримала дипломи загального для країн, членів Болонської конвенції, зразка. І це буде черговою причиною погіршення забезпечення держави кваліфікованими кадрами.

Все це свідчить про те, що керівництву України треба приймати термінові й невідкладні заходи щодо розглянутих у статті питанням, якщо держава спрямована на входження до Європейського економічного простору.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вильчек В.М. Прощание с Марксом. – М., 1991.
2. Воронович Б.А.. Философский анализ структуры практики. – М., 1972.
3. Добренков В.И.. Концепция человека у Эриха Фромма // Вестник МГУ, серия Философия, 1968. – № 4.
4. Категории диалектики как отражение закономерностей перехода к коммунизму. – Л., 1965.
5. Льюис.Д. Социализм и личность. – М., 1969.
6. Маркс К. и Энгельс Ф. Соч., т. 3.
7. Маркс К. и Энгельс Ф. Соч., т. 8.
8. Маркс К. и Энгельс Ф. Соч., т. 22.
9. Маркс К. и Энгельс Ф. Соч., т. 25.
10. Маркс К. и Энгельс Ф.. Соч., т. 25, ч. II.
11. Маркс К. и Энгельс Ф.. Соч., т. 37.
12. Мстиславский П.С. К полному благосостоянию и всестороннему развитию человека. – М., 1969.
13. Степин В.С. Философская антропология и философия науки. – М.: Высшая школа, 1992.
14. Ширяев Н. Концепция производства в основном экономическом законе формации // Экономические науки, 1958. – № 6.
15. Klaus L, Shulze H.. Sic lesetz und Fortschritt in der lesbischen. Ditz Verlong, Berlin, 1967.

Рецензенти: к.пед.н., доцент б.в.з. Клименюк Н.В.,
 д.пед.н., професор Букач М.М.

© Садовников В.К., Левошко Н.В., 2009

Стаття надійшла до редакції 07.05.2009 р.